

УКРАЇНСЬКА ПСИХОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ. ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6109>

ПАНОК

Віталій Григорович

доктор психологічних наук,
професор, член-кореспондент
НАПН України, в.о. академіка-
секретаря Відділення
психології та спеціальної
педагогіки НАПН України,
директор Українського
науково-методичного центру
практичної психології і
соціальної роботи,
Національна академія
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. Метою роботи є ідентифікація найбільш актуальних проблем професійної підготовки психологів у закладах вищої освіти, а також формулювання візії та шляхів її вдосконалення відповідно до запитів соціальної практики і викликів ХХІ століття. Серед найактуальніших проблем визначено: протиріччя між фінансовими інтересами ЗВО та загальними етичними принципами у психології; рівень методологічної компетентності викладачів, аспірантів і студентів; відставання у методиці викладання психологічних дисциплін та ін. Для підвищення якості підготовки майбутніх психологів запропоновано: забезпечення уніфікованої підготовки бакалаврів з обов'язковим формуванням умінь надавати першу психологічну допомогу; розрізнення змісту підготовки магістрів науковців/викладачів і психологів-практиків; координація наукових досліджень викладачів і науковців; відновлення потенціалу вітчизняної психології з одночасною інтеграцією у світовий професійний простір.

Ключові слова: підготовка психологів; заклади вищої освіти; якість підготовки; психологічне практикування; українська психологія; професійна етика; стратегія розвитку.

В обґрунтування актуальності проблеми, якій присвячено цю статтю, звернемося до феноменології, яка, на наш погляд, є доволі промовистою.

Якось в **УНМЦ практичної психології і соціальної роботи** прийшла молода жінка. Ось який діалог відбувся між нею та автором:

– Я випускниця ЗВО (відомий і шанований заклад освіти, який багато років готує і випускає зокрема і психологів). Закінчила його на відмінно. Почала працювати в закладі профтехосвіти. Дайте мені які-небудь діагностичні методики.

– Які Вам потрібні методики?

– Ну, діагностичні.

– Зрозуміло, що діагностичні. Які саме? Що і в кого Ви збираєтеся діагностувати?

– Та все одно що. Я ж маю щось із ними робити. Дайте методики...

У нас зараз бакалавр-журналіст чи будівельник може за 1,5-2 роки навчання стати магістром психології.

У нас психолог іноді може застосовувати якісь невідомі нікому «асоціативні» карти або інші «діагностичні» методики, невідомо ким розроблені.

У нас випускники-магістри іноді не можуть зв'язно говорити, виступаючи на семінарському занятті, або неспроможні описати суть кризи підліткового віку.

Роботодавці, стейкхолдери часто не задоволені якістю професійної підготовки випускників-психологів. Останні, наприклад, прихо-

дячи в школу, не знають, що необхідно написати план роботи на рік, не знають нормативної бази психологічної служби системи освіти.

Порушення професійних етичних норм спостерігається як у державних психологічних структурах, так і в приватних.

Це далеко не всі проблеми, які сьогодні, у першій чверті XXI століття, є очевидними в українській психології. І справа тут не стільки в даних і цифрах, а в тих кардинальних суспільних змінах, які зараз відбуваються.

У період війни і в повоєнні часи суспільство вже не буде, як би того комусь не хотілося, таким, як було до війни. Війна — це надзвичайне явище, що має незворотні наслідки як для окремої особистості, так і для суспільства загалом. Отже, психологічна допомога людині має бути іншою, ніж до війни, оскільки психолог матиме справу з іншим типом особистості — особистості, яка пережила виняткову подію з незворотними для себе та суспільства наслідками.

Покажемо є і той факт, що більшість психологів із початком активних бойових дій та появою великої кількості біженців і постраждалих виявилися нездатними надати першу психологічну допомогу і дітям, і дорослим.

Звідси висновок: маємо окреслити зміни й намітити вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки психологів у закладах вищої освіти вже сьогодні. Необхідними є модифікації у професійній підготовці, які зроблять вітчизняну психологію здатною відповісти на виклики, що виникли у першій чверті XXI століття.

Метою цієї роботи є ідентифікація найбільш актуальних проблем у професійній підготовці психологів і формулювання візії та шляхів її вдосконалення.

Завдання:

1. Визначення пріоритетів і завдань професійної підготовки психологів в Україні відповідно до викликів у XXI столітті.

2. Ідентифікація проблем підвищення якості підготовки психологів у сучасних ЗВО.

3. Налагодження співпраці й координація взаємодії між кафедрами у проведенні наукових досліджень та вдосконаленні методології підготовки майбутніх психологів.

Методологічним засновком цього аналізу є дедуктивний метод. Ми виходимо з того, що протиріччя між зиском і цінностями (у нашій ситуації — професійною науково-психологічною етикою) породили цілу низку проблем у якості підготовки психологів у нашій державі. Отже, ключова проблема у забезпеченні якості професійної підготовки студентів у ЗВО — це протиріччя між власними комплексами й мотивами психологів-викладачів і професійною відповідальністю, вимогами професії (формальними, а головне — неформальними).

Слідування формальним вимогам, формалізація усього процесу професійної підготовки психологів, самовідтворення і примноження формальних вимог значно переважають деонтологічні вимоги до професії та неформальне, гуманне (в істинному значенні цього терміну) ставлення до особистості майбутнього психолога і породжують низку серйозних проблем теоретичного, методологічного й методичного характеру в сучасній українській психології.

Для початку пропонуємо розглянути і проаналізувати об'єктивні статистичні дані щодо підготовки психологів у нашій країні на основі даних **Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО)** (див. табл. 1).

Таблиця 1

Здобувачі освіти із спеціальності «053 Психологія» (станом на 01.01.2024 за даними ЄДЕБО)

Денна (бюджет)	Денна (контракт)	Заочна (бюджет)	Заочна (контракт)	Вечірня (бюджет)	Вечірня (контракт)	УСЬОГО 19496
Магістри						
661	3260	65	9470	0	97	13553
Бакалаври						
527	3068	11	2329	0	8	5943

З наведених даних можна зробити такі *висновки*.

1. На бюджетній основі (усі форми навчання) навчаються 726, а на контракті (усі форми навчання) — 12827 здобувачів магістерського рівня освіти.

2. Стосовно бакалаврату: бюджетна форма навчання — 538, контрактна — 5405. Отже, «контрактників» істотно більше за «бюджетників». Для викладачів і персоналу ЗВО це фактично їхній безпосередній прибуток, зиск.

3. Переважна більшість майбутніх психологів навчається за контрактом — 18232 проти 1264, що опановують спеціальність на бюджетній основі. Іншими словами: тільки 6,5 % здобувачів вищої освіти за спеціальністю «психологія» навчаються на бюджетній основі.

4. Денна форма навчання: магістри — 3921, бакалаври — 3595. Всього заочною формою навчання (хоча у нинішніх умовах це дуже умовно) охоплено 7516 здобувачів освіти.

5. Привертає увагу суттєва різниця між кількістю бакалаврів, що навчаються на спеціальності «психологія» (5943) і кількістю магістрів (13553). Така невідповідність є ознакою того, що в магістратуру зараховують велику кількість бакалаврів інших спеціальностей (наприклад, журналістів, соціологів, істориків, філологів, політологів тощо) — 7610. На рік це приблизно 5291.

Наведена тенденція є доволі небезпечною, оскільки ступінь магістра набувають люди без базової психологічної освіти. На наш погляд, необхідно зупинити зазначену практику або хоча б запровадити бакалаврам інших спеціальностей складати академізницю на спеціальність «психологія». Такий підхід, з одного боку, забезпечив би підвищення якості професійної підготовки психологів, з іншого — збагатив би її надбаннями суміжних дисциплін, що важливо для формування особистості професіонала.

Отже, спеціальність «психологія» на сьогодні в нашій країні здобувачі освіти набувають в основному за свої кошти, що робить очевидним пряму зацікавленість адміністрацій ЗВО.

Аналіз результатів вступної кампанії до ЗВО у 2023 р. (Драч & Скиба, 2023) показав, що спеціальність «психологія» посідає друге місце за кількістю поданих заяв після спеціальності «право», випереджаючи такі доволі популярні спеціальності, як «комп'ютерні науки», «менеджмент», «маркетинг».

Якщо в 2022 р. на спеціальність «психологія» було подано 34066 заяв, то у 2023 р. таких заяв

було подано 46857. Збільшення на 27,2 %, майже на третину, тобто шосте місце в рейтингах приросту серед усіх спеціальностей! Якщо розглянути показники конкурсу на спеціальність «психологія» (кількість заяв на одне місце державного бюджету), то маємо констатувати абсолютний рекорд — 78 заяв на місце. Більше тільки «стоматологія» — 106. Для порівняння: «право» — 26, «філологія» — 30. Інші спеціальності показали набагато менші рейтинги: 9, 6, 3 (Освіта. UA, 2023). Наведені результати є очевидним мотивом для відкриття правдами-неправдами спеціальності «психологія» навіть у третьорозрядних ЗВО. Пропонуємо читачеві самостійно подивитись інформацію ЄДЕБО (Єдина державна електронна база з питань освіти, 2023) і зауважити ті ЗВО, яких взагалі могло б не існувати, але у яких здобувають спеціальність «психологія» студенти заочної форми навчання. (Промовисто звучить — «практичний психолог-заочник», чи «психотерапевт-заочник». Майже як «хірург-заочник». Цікаво, як будуть реагувати клієнти на такі назви?) Можна передбачити, що наша спеціальність для деяких ЗВО є основним засобом їхнього фінансового виживання.

Необхідно розділити підготовку практичних психологів і психологів-науковців / викладачів, оскільки між ними є суттєва різниця. Наукова діяльність у галузі психології і практикування в галузі психології мають принципово різний зміст, а через це — різні вимоги до змісту і форм професійної підготовки здобувачів освіти (Панок, 2023). Змішування / нерозрізнення призводить до плутанини, насамперед у головах студентів.

Не секрет, що науковими дослідженнями в галузі психології у нашій країні займаються зараз всього кількасот фахівців. Але через нерозрізнення змісту професійної підготовки рівень їхньої кваліфікації залишається доволі невисоким. Врешті нам треба усвідомити, що науковець потребує специфічної підготовки, специфічних навичок і компетентностей.

Ще на початку 90-х років минулого століття ми розуміли, що бурхливий розвиток різноманітних напрямів психологічного практикування (консультування, психологічна корекція, психотерапія, тренування), який тоді спостерігався у нашій країні, скоро заповнить увесь простір і практики, і професійної підготовки/підвищення кваліфікації (постградуюєт). Ми також розуміли, що така ситуація зумовить повне або часткове нехтування насамперед методологічними засадами психоло-

гії в процесі професійної підготовки спеціалістів, а також і теоретичними. Через це власне психологія ризикує перетворитися на міфологію, псевдорелігію, просто на еклектичну сукупність методик і методичних прийомів психологічного (а, можливо, уже й непсихологічного) практикування, а професійна підготовка психологів — еклектичною сумішшю методик і прийомів психологічного практикування, розбавлених уривками відомих теорій або новітніми напівтеоріями чи напівміфами. Отже, психологія ризикує остаточно втратити своє наукове підґрунтя і остаточно перетворитися на сучасну міфологію.

До цього ж ми розуміли ризик втрати історичних надбань вітчизняної психології протидіючи внаслідок поширення модних зарубіжних теорій.

Для того, щоб запобігти такій ситуації, у нас з'явилась ідея створити підручник, який би дав змогу сконструювати своєрідну «книжкову полицю» в голові студента, де той міг би розміщувати нові знання і компетенції за певною заданою структурою. Іншими словами — самостійно систематизувати набуті знання. Така «книжкова полиця» могла бути побудована тільки на засадах метатеоретичного інтеграційного підходу. Так побачили світ підручник для закладів вищої освіти «[Основи практичної психології](#)» (Панок, Титаренко та ін., 2006), підручник «[Психологічна служба](#)» (Панок та ін., 2016), монографія «[Прикладна психологія. Теоретичні і методологічні проблеми](#)» (Панок, 2017). Ми сподівалися, що оприлюднення цих ідей спровокує дискусію серед психологів. Але маємо констатувати, що нині мало хто хоча б що-небудь читає. На сьогодні ситуація недалеко від передбачуваної тридцять років тому. І проблема методологічної систематизації численних психологічних практик залишається надзвичайно актуальною.

Доволі поширеним є твердження, що ХХІ століття буде століттям психології. Можемо уточнити — ХХІ століття буде століттям психологічного практикування. Свого часу в одній із робіт ми запропонували розділити те, що зазвичай називають «психологією», на три принципово різні види професійної діяльності: «*наукова психологія*» (що не потребує пояснень); «*прикладна психологія*», яку, по суті, можна вважати методикою (технологією) психологічного практикування; «*психологічне практикування*», яке реалізується через такі види активності, як консультування, психологічна корекція, психотерапія, психологічна допомога, психологічний супровід тощо (Панок, 2017).

Зміст освіти психологів. Популярний сьогодні рух до євроатлантичної інтеграції в нашій країні у першій чверті поточного століття має своєрідні риси — позитивні й негативні.

До позитивних, безперечно, належить відкритість досвіду зарубіжних колег. Зарубіжний досвід буквально наводнив вітчизняну психологію. Цей бурхливий потік швидко і всебічно захопив уми наших психологів, не залишаючи їм часу для глибокого осмислення цього процесу, його негативних і позитивних аспектів, без можливості осмислення здобутків попередників, що творили науку протягом багатої вітчизняної історії (В.А. Роменець, В.В. Рибалка та ін.). Натомість ми одержали велике розмаїття прийомів і методик психологічного практикування, психотерапії та новітні теоретичні розвідки. Останні в практиці роботи видавались і досі видаються доволі ефективними.

Водночас виявились і деякі негативні тенденції. Зокрема, неповне й неглибоке опанування нашими дослідниками теоретичних і методологічних засад сучасної зарубіжної психології. Зумовлено це, очевидно, незнанням на достатньому рівні англійської мови переважно більшістю науковців і викладачів та захопленням зовнішньою ефектністю прийомів практикування.

За нашими спостереженнями, майже 90 % випускників-психологів із тих, що не покинули професію, займаються різними видами психологічного практикування. Решта іде у сферу науки й викладацьку діяльність. Здавалося б, у процесі професійної підготовки студенти мають проходити велику кількість різноманітних практик. Натомість більшість студентів проходять практику формально. Сьогодні у практиці професійної підготовки студенти зазвичай самостійно обирають місце практики. І для одержання заліку достатньо принести у ЗВО відгук про проходження практики та щоденник. Виникає питання: як можна якісно підготувати практичного психолога без якісного проходження різного роду психологічного практикування?

Звернемося до досвіду наших зарубіжних колег. У переважній більшості зарубіжних університетів спостерігається величезна кількість практик, які здійснюються як у процесі навчальної діяльності, так і окремо. Деякі відомі університети мають у своїй структурі клініки, у яких студенти можуть практикувати під керівництвом викладачів, тьюторів чи медичного персоналу клініки. Варто також звернути увагу на те, що студенти

здіянні у різного роду волонтерській діяльності, яка, тим не менше, пов'язана з професією і враховується в загальній оцінці професійної активності студента.

Отже, ми приходимо до надзвичайно простої, навіть тривіальної думки — участь здобувачів освіти у різноманітних видах професійного практикування суттєво покращує процес формування професійно важливих рис особистості майбутнього психолога, сприяє формуванню професійно значущих компетенцій. Практика набагато універсальніша, ніж різноманітні теорії, що їх вивчають у процесі «класичної» освіти, вона є синтетичною, системною. Годі вже говорити, що практика суттєво змінює навчальну і професійну мотивацію, життєві смисли та життєві плани студентів. Тож можна впевнено стверджувати, що ключ до суттєвого підвищення якості професійної підготовки психологів лежить у площині суттєвого покращення психологічного практикування.

На нашу думку, надзвичайно важливою проблемою у професійній підготовці психологів, якій майже не приділяється належної уваги, є проблема соціальної компетентності психологів. Відомо, що незріла, нерозвинена особистість з високою ймовірністю не може бути успішним психологом-практиком.

Соціальна компетентність є комплексним явищем. Сюди ми відносимо загальнокультурну, соціально-політичну обізнаність, уміння спілкуватись, досконало володіти мовою, уміння слухати, а головне — чути іншу людину, розуміти різні типи соціальних і міжособистісних відносин, здатність і уміння маніпулювати іншими, акторські здібності. Цю компетентність можна поділити на кілька окремих компетенцій, але у цьому контексті їх доцільно розглянути в сукупності. А тепер пропонуємо читачеві уявити собі, у яких видах освітньої діяльності (лекціях, практикумах, семінарах закладу вищої освіти) формуються елементи соціальної компетентності майбутніх психологів. Відповідь, на наш погляд, очевидна.

Психологічне практикування і прикладна психологія — це культурно навантажені, культурно залежні види професійної діяльності. Достатньо згадати творчість З. Фрейда, К.-Г. Юнга, Т.С. Яценко та багатьох інших. Тому психолог має бути культурною людиною. (Якось поняття «культурна людина», «інтелігентна людина» останніми роками зникли з широкого вжитку. Очевидно, це симптоматично).

Переконаний, що формування соціальної компетентності є важливим складником професійної підготовки психолога. В Острозькій академії є позитивний досвід організації екскурсій студентів до музеїв і театрів Києва, Львова та інших культурних центрів з подальшим обговоренням побаченого. Чи практикують таке в інших ЗВО, невідомо. Можу передбачити, що далеко не в усіх.

Дискусії, обговорення, публічні виступи — дієві інструменти формування навичок говоріння, слухання, пошуку і формулювання власної думки, аргументації, логіки, розвитку вербальних аспектів інтелекту. Це професійно важливі риси особистості фахівця. Чи є формування особистості професіонала одним із завдань професійної підготовки і як це відображено у нормативних документах?

Провайдерство — назвемо це так. У світовий психології існує значна кількість психологічних шкіл. Це, наприклад, школа когнітивної психології, арттерапії, кілька розгалужень психоаналізу, когнітивно-поведінкової терапії, кататимно-імагінативної терапії та ін. Вони являють собою неформальні структури, що об'єднують психологів, іноді у вигляді професійних громадських організацій. Для Заходу це знайомий спосіб самоорганізації громад, він виходить ще із середньовіччя — цехи, цехова структура. Спільними рисами подібних організацій є: відносна закритість; реєстроване членство; дотримання внутрішніх правил і вимог; налагоджена система фінансування; налагоджена структура рекрутування нових членів тощо.

Основною рушійною силою кожної школи й одночасно основним ресурсом є практичні психологи. Вони є підґрунтям умовної піраміди — і фінансовим, і методичним, і організаційним. Це типовий мережевий маркетинг. Методичною (а заодно і фінансовою) основою школи є набір методик і технологій психологічного практикування, які «продають» послідовникам через систему навчальних семінарів, тренінгів, воркшопів. Водночас у багатьох випадках теорії, які є нібито науковим підґрунтям школи, часто мають вигляд простого пояснення тих явищ і процедур, які спостерігаються в практиці, іноді на рівні побутового мислення. Іноді основу теорій становлять якісь фізіологічні явища (психічна травма — це група нейронів, які пов'язані між собою і є застійним джерелом збудження або гальмування), культурологічні, точніше, міфологічні знання (З. Фрейд) або взагалі новоутворені поняття,

наприклад, «теле» (Дж. Л. Морено). Іншими словами — теоретичні засади часто прямо не пов'язані з методами та психологічним практикуванням і виступають як наукове оформлення школи. Тож кожна розвинута школа є сукупністю психологічного практикування, методик його здійснення, теоретичних узагальнень, фінансових практик, організаційних інструментів, які влаштовані так, щоб сприяти розширенню її впливу, залученню нових прихильників, нових територій. Звідси — виражена маркетингова агресивність у поведінці представників сучасних психологічних шкіл, що часто супроводжується неприйняттям інших шкіл і концепцій.

Повертаючись до сучасних українських реалій, оглядаючи «мапу» розповсюдження різноманітних психологічних шкіл у нашій країні, можемо констатувати:

1. Відомі й найпотужніші зарубіжні школи, конкуруючи між собою за український психологічний простір, не інтегрують місцеві теоретичні концепти й надбання місцевих наукових шкіл. Навпаки, вони просто просувають свої теорії, методики і прийоми психологічного практикування, ігноруючи українські. Це іноді називають інвазією, коли чужорідні рослини чи тварини потрапляють на нову територію і витісняють ендеміків.

2. Тих, хто просуває в Україні зарубіжні школи, користуючись їх підтримкою, можна розглядати як провайдерів з очевидним фінансовим інтересом. Тут спостерігаємо повне ігнорування таких «романтичних» понять, як «історичні надбання» чи «українська психологія». На сьогодні серед психологів-початківців такі поняття часто відсутні взагалі через те, що вони просто не знають, що кілька десятиліть тому в нашій країні було ціле сузір'я оригінальних психологічних шкіл, які на багато років випередили сучасні зарубіжні та вирізнялися глибиною теоретичних конструкцій і ґрунтовною експериментальною базою.

3. Зрозуміло, якщо така тенденція продовжиться, то ми ризикуємо одержати за кілька років мішанину з кількох шкіл, що конкурують між собою, або їхній конгломерат, як-от EuroPsy, який не прийнято в жодній наднаціональній структурі типу Європейської Ради, але який активно просувається в Україні. І закінчитися це може, як історія з Болонським процесом.

Що ж робити українській психологічній спільноті сьогодні, у першій чверті XXI століття?

По-перше, критично переглянути пріоритети й цінності своєї професійної діяльності — викладацької, наукової, методичної і практичної, поставивши на перше місце розвиток вітчизняної психології загалом на противагу корпоративним, місцевим інтересам, інтересам тієї чи іншої школи, особистим зв'язкам та власним нарцисичним тенденціям.

По-друге, важливо активізувати дослідження й методичні розробки в парадигмі наукової психології на противагу міфологічним і псевдонауковим концепціям.

По-третє, важливо у здобувачів вищої освіти в галузі психології (бакалаврат) сформувані науковий світогляд, який би базувався на кращих досягненнях вітчизняної та зарубіжної психологічної науки. Майбутні фахівці повинні мати ґрунтовні уявлення про предмет своєї професійної діяльності — наукової, методичної чи практичної.

По-четверте, у підготовці майбутніх психологів-магістрів необхідно чітко розділити зміст, форми і методи підготовки практичних психологів і психологів-науковців / викладачів. Для перших важливо формування професійно важливих рис особистості, насамперед — через систему різноманітних психологічних практик. Для других — опанування методологією психологічних досліджень і методиками викладання психології.

По-п'яте, XXI століття є століттям психологічного практикування, тому одним із пріоритетів розвитку вітчизняної психології має стати проведення експериментальних наукових досліджень психічних процесів, станів, рис і якостей особистості, її соціальної взаємодії та взаємодії з віртуальним інформаційним світом, світом, у якому широко застосовуються технології штучного інтелекту. Особливо важливо експериментальне порівняння особливостей природного і штучного інтелекту.

По-шосте, для впевненого розвитку вітчизняної психології в XXI столітті необхідна координація досліджень, що здійснюються у наукових установах і закладах вищої освіти та обмін і обговорення одержаних результатів. Таку функцію може виконувати [Міжвідомча рада з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук при НАПН України](#) за підтримки [МОН України](#). Наголосимо, дискусія є найбільш потужним інструментом розвитку науки. Уточнення — наукова дискусія, а не журналістські виступи.

По-сьоме, врешті нашій професійній спільноті, разом із професійними громадськими організаці-

ями, необхідно випрацювати *стратегію розвитку української психології у XXI столітті*, передбачивши її інтеграцію у світовий простір на засадах повноправного члена з національними надбаннями і досягненнями. Ми не «бідні родичі», а славна професійна спільнота з давніми науковими традиціями та вагомими здобутками.

Стратегія має стати результатом консенсусу всіх професіоналів довкола базових професійних цінностей, етичних підвалин наукової, методичної і викладацької діяльності, а також психологічного практикування. Вона має містити наше спільне бачення (візію) майбутнього стану української психології в середині (хоча б) XXI століття, базові професійні цінності і принципи взаємодії професіоналів між собою і суспільством, стратегічні завдання й операційні цілі (за напрямками), очікувані результати.

У нас є сили для створення нової української психології — психології XXI століття.

У нас є історичні й теоретичні підвалини, що були закладені поколіннями наших попередників.

У нас є мета — поставити вітчизняну психологію в один ряд із кращими світовими.

Висновки. Отже, проведена дискусія та аналіз ситуації дають змогу зробити кілька висновків.

1. За останні роки у професійній підготовці психологів накопичилася низка проблем, які обумовили помітне зниження якості освіти і, як наслідок, — зниження якості надання психологічних послуг населенню та учасникам освітнього процесу. Зокрема:

- підготовка фахівців з дипломом магістра психології набула неконтрольованого характеру. Так, спеціалісти, що мають іншу вищу освіту (інженерну, медичну, історичну, журналістську тощо) можуть вільно здобувати ступінь магістра психології, що передбачувано знижує якість їхньої професійної підготовки як психологів;

- очевидним є протиріччя між фінансовими інтересами ЗВО та загальними етичними принципами у психології;

- нерозрізненість вимог до змісту, форм і методів підготовки практичних психологів і психологів-науковців / викладачів породжує плутанину й поступово виводить психологію із суто наукової сфери у сферу позанаукових концепцій і теорій;

- агресивна інвазія у сферу підготовки й підвищення кваліфікації українських психологів зарубіжних концепцій, теорій і шкіл, які часто є далекими від принципів науковості і об'єктивності, сприяє

поступовій відмові від засад вітчизняних наукових шкіл та надбань вітчизняної прикладної психології;

- спостерігається зниження рівня професійної підготовки магістрів і докторів філософії (із психології) і, як наслідок, якості магістерських і докторських дисертацій;

- практично відсутня координація наукових досліджень у галузі психології, що плануються і здійснюються у ЗВО та наукових установах.

2. Українська психологія має значні наукові надбання світового рівня. І для того, щоб вони не були забутими, а, навпаки, одержали подальший розвиток, вважаємо за доцільне:

- на рівні бакалаврату запровадити універсальний, єдиний для всіх, стандарт підготовки, єдині вимоги, загальнокультурну, історичну підготовку, формування компетентностей з надання першої психологічної допомоги в умовах надзвичайної ситуації;

- припинити практику вступу до магістратури із психології фахівців інших спеціальностей, якщо вони не склали академізміцію;

- на рівні магістратури запровадити окремі стандарти підготовки психологів-дослідників / викладачів і психологів-практиків, звернувши особливу увагу на методологію прикладної психології, методологію наукових досліджень у психології та методологію викладання психології наблизивши їх до кращих світових стандартів;

- унормувати конкретні напрями підвищення кваліфікації психологів в системі формальної, неформальної та інформальної освіти.

3. Доцільно розширити повноваження Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні з тим, щоб надавати ЗВО й науковим установам консультативні послуги не лише стосовно дисертаційних досліджень, але й тем наукових досліджень, які плануються у цих закладах, узгоджувати тематику наукових досліджень у галузі психологічних наук з метою координації цих досліджень та підвищення ефективності впровадження їх результатів у соціальну й освітню практику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Драч, І.І., & Скиба, Ю.А. (2023). Теоретичні попередні підсумки вступної кампанії до закладів вищої освіти у 2023 році (станом на 30 вересня 2023 року): науково-аналітична доповідь Інституту вищої освіти НАПН України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(2), 1-19. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5209>

- Єдина державна електронна база з питань освіти. (2023). *Вступна кампанія 2023. Статистика*. <https://vstup.edbo.gov.ua/statistics/>
- Освіта. UA. (2023, 3 серпня). *Рейтинг спеціальностей у вишах за кількістю поданих заяв*. <https://osvita.ua/consultations/89708/>
- Панок, В.Г. (2017). *Прикладна психологія. Теоретичні проблеми*: монографія. Київ: Ніка-Центр, 188 с. <https://lib.iitta.gov.ua/707672/>
- Панок, В.Г. (2023). Концепція реформування психологічної служби у системі освіти України на період до 2030 року. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(2), 1-10. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5204>
- Панок, В.Г. (наук.ред.), Обухівська, А.Г., Острова, В.Д., Сичевський, А.С., Лунченко, Н.В., & Федосєєва, І.В. (2016). *Психологічна служба*: підручник. Київ: Ніка-Центр, 362 с., <https://lib.iitta.gov.ua/705662/>
- Панок, В.Г., Титаренко, Т.М., Чепелева, Н.В., Рибалка, В.В., Маценко, В.Ф., Кісарчук, З.Г., Дзюбко, Л.В., Юрченко, Т.П., Гврітішвілі, Н., Осадько, О.Ю., Уманець, Л., Терлецька, Л., Онищенко, Г.І., Пінчукова, Л., & Усачова, Л.В. (2006). *Основи практичної психології*: підручник. Київ: Либідь, 536 с., <https://lib.iitta.gov.ua/728890/>

THE UKRAINIAN PSYCHOLOGY OF THE 21ST CENTURY. PROBLEMS OF PROFESSIONAL TRAINING IN PSYCHOLOGY

Vitalii Panok

*DSc in Psychology, Professor, Corresponding Member of NAES of Ukraine, a.i. of Academician
Secretary of the Division of Psychology and Special Pedagogy, DSc in Psychology, Director of
Ukrainian Scientific and Methodological Center of Applied Psychology and Social Work, National
Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

Abstract. *The purpose of the work is to identify the most pressing problems in the professional training of psychologists in higher education institutions, as well as to formulate a vision and ways of its improvement in accordance with the needs of social practice and the challenges of the 21st century. Among the most pressing problems are the following: the contradiction between the financial interests of higher education institutions and general ethical principles in psychology; the level of methodological competence of teachers, graduate students and students; the lag in the methodology of teaching psychological disciplines, etc. To improve the quality of training of future psychologists, it is proposed to: ensure unified training of bachelors with mandatory formation of the ability to provide psychological first aid; distinguish between the content of master's training for scientists/teachers and practicing psychologists; coordinate scientific research of teachers and scientists; restore the potential of domestic psychology with simultaneous integration into the global professional space.*

Keywords: *training of psychologists; higher education institutions; quality of training; psychological practice; Ukrainian psychology; professional ethics; development strategy.*

Дата публікації: 17 квітня 2024 р.